

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та національної безпеки

Кафедра правознавства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Лівончик Юлія Анатоліївна

УДК 341.9:341.215.4

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

081 «Право»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Лівончик Ю.А.

Керівник роботи

Бучинська А. Й.

К.ю.н., доцент кафедри правознавства

Житомир – 2021

Висновок кафедри правознавства за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри правознавства № __ від «__» _____ 2021 р.

Завідувач кафедри правознавства

«__» _____ 2021 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Лівончик Юлія Анатоліївна захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК _____

Т.П. Грушевська

АНОТАЦІЯ

Лівончик Ю.А. Відповідальність держави за порушення прав національних меншин. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 081 – Право. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У роботі досліджено правовий статус національних меншин в Україні та проблеми дотримання прав та свобод етнічних груп. Опрацьовано міжнародне та державне законодавство в якому визначаються та гарантуються права національних та етнічних меншин та призначається відповідальність за їх порушення.

На практиці було детально вивчено проблемні моменти на законодавчому рівні щодо прав національних меншин. Удосконалення сучасного законодавства необхідне у таких сферах: політико-правова, інформаційна, зовнішньо-політичні відносини, культурно-гуманітарна.

Ключові слова: права національних меншин, етнічна група, національна ідентичність, відповідальність держави, порушення прав національних меншин.

SUMMARY

Livonchyk Julia. State responsibility for violations of the rights of national minorities. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 081 - Law. - Zhytomyr National Agroecological University, Zhytomyr, 2021.

The paper examines the legal status of national minorities in Ukraine and the problems of respect for the rights and freedoms of ethnic groups. International and state legislation has been developed, which defines and guarantees the rights of national and ethnic minorities and assigns responsibility for their violation.

In practice, problematic issues at the legislative level regarding the rights of national minorities were studied in detail. Improvement of modern legislation is necessary in the following areas: political and legal, information, foreign policy relations, cultural and humanitarian.

Keywords: rights of national minorities, ethnic group, national identity, responsibility of the state, violation of the rights of national minorities.

ЗМІСТ

	ст.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ	8
1.1. Законодавчо-правове регулювання національно- етнічних відносин в Україні	8
1.2. Актуальні проблеми правового регулювання прав та свобод національних меншин в Україні	12
РОЗДІЛ 2 РОЗГЛЯД МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ПРАВО НА САМОВИЗНАЧЕННЯ	19
2.1. Міжнародні стандарти прав і обов'язків меншин	19
2.2. Міжнародні правозахисні органи, що розглядають питання прав меншин	22
2.3. Національні меншини і право на самовизначення	27
РОЗДІЛ ЗЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ	30
3.1. Організаційно-правові гарантії прав та свобод національних меншин в Україні	30
3.2. Інституційний механізм захисту прав національних меншин в Україні	31
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На території України, за переписом 2001 р., проживають 130 національностей з них українці становлять 77,8 %, росіяни – 17,3 %; 2,4% складають такі етнічні групи: білоруси, молдовани, кримські татари, болгары, румуни, угорці, поляки та євреї, тому тема національних меншин є досить актуальною для України.

Кожна етнічна група, що проживає на території України має свої критерії національної ідентичності, такі як: мова, культурна спадщина, традиції, та інші. Законодавчо закріплені права національних меншин, що підтримуються державою є однією з основних умов для підтримки життєдіяльності й розвитку культури різних етносів, підтримки його соціальної й політичної спроможності.

Саме процес формування цілісних й узгоджених позицій законодавчого захисту ряду різних прав національних меншин – є головним у питанні збереження та реалізації національної ідентичності кожної з етнічних груп.

Дослідженням проблем дотримання державою прав та свобод національних меншин займалися багато науковців, серед яких можна виділити: В. Колісник, М. Ларченко, М. Антонович, Т. Сенюшкіна, С. Бугаєв; та проблеми захисту прав національних меншин вивчали такі автори: А. Х. Абашидзе, І.П.Блищенко, Т. Л. Евменова, С. А. Захаркевич, В. І. Медяник, А. Г. Осипов, Е. Ремакль, М. Д. Сміслов, Ф.Р.Ананідзе, С. А. Дехканам, Б. І. Кофман, Н. В. Остроухов, Г. І. Курдюкова, Д. В. Хутаба, Ю. Г. Барсегова, К. А. Бекашева, Д. Б. Левіна, Р. А. Каламкарян, І. І. Лукашука, В.А. Карташкіна та інші.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розгляд політики держави у сфері прав та свобод національних меншин, а також аналіз основних чинників, що впливають на забезпечення прав національних меншин та відповідальності держави за їх порушення. Завданням дослідження є встановлення основних орієнтирів у дослідженні питання у сфері забезпечення прав національних меншин. за допомогою проведення аналізу основних

нормативно-правових актів та сучасної ситуації у країні та відповідальності держави.

Об'єктом дослідження є відповідальність держави за порушення прав національних меншин та недосконалість дійсного законодавства.

Предметом дослідження є вплив політики національних меншин держави на їх права та свободи.

Методи дослідження. методологічну основу дослідження становить сукупність методів та прийомів наукового пізнання : як загальнонаукових (діалектичний, історичний логічний системний аналіз тощо), так і спеціальних (документального аналізу, порівняльно-правового тощо).

Положення й висновки кваліфікаційної роботи можуть бути використані у:

- науково дослідній сфері – для подальшого вивчення і дослідження теми.
- ормотворчій діяльності – у процесі реформування та удосконалення вітчизняного законодавства.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження, були предметом обговорення на засіданні кафедри правознавства Поліського національного університету та науково-практичних конференціях: «Актуальні завдання та напрямки розвитку юридичної науки XXI століття», «Сучасні погляди на реформування законодавства», «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (43 найменування).

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

1.1. Законодавчо-правове регулювання національно-етнічних відносин в Україні

Важливе значення у гарантуванні права вільного національно-культурного розвитку на території держави національним меншинам має положення Декларації. У даному документі було вперше визначено основи державної політики щодо національних відносин та задекларовано рівноправність нації та національних меншин. Демократичний курс України став поштовхом до фіксації наміру держави забезпечувати права національних меншин та збереження їх самобутності. А особливістю демократії можна вважати гарантування та визнання прав національних меншин. У преамбулі акту закріплено – «Прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні рівноправності всіх етнічних груп Верховна Рада України приймає цю Декларацію» [22]. Всі статті документа містять принципи державної етнонаціональної політики України. Дані принципи є гарантуванням всім представникам національних меншин, що проживають на території України, по-перше – рівноправності у політичній, економічній, соціальній і культурній сфері; по-друге – забезпечення вільного доступу представників усіх національних меншин до участі в діяльності органів державної влади; а також: на території держави заборонена дискримінація, зберігається самобутність, створюються належні умови для розвитку всіх національних мов і культур, гарантуються права кожної національної меншини використовувати свою національну символіку, сповідувати свою релігію, забезпечується збереження пам'яток історії та культури народів та етнічних груп, відзначати свої національні свята. Всі національні меншини мають право створювати свої етнокультурні організації (центри, товариства, земляцтва, об'єднання), які

задовольнятимуть потреби представників даної національної меншини у культурному та духовному збагаченні, а також в даних організацій є право вільно контактувати з історичною батьківщиною.

Декларація прав національностей України прийнята 1 листопада 1991 року [22], в ній була закладена ідея відродження самобутності як українського народу так і національних меншин як його складової частини. Даним документом було проголошено рівні права усіх народів, національних груп, громадян, що проживають на її території. Встановлено, що представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління, на підприємствах, в установах та організаціях. Дискримінація за національною ознакою забороняється та карається за законом. Мова національності, яка щільно проживає в межах адміністративно-територіальної одиниці, може повноцінно функціонувати разом з державною мовою [35].

Декларація прав національностей України – це документ, який заклав фундамент державної етнонаціональної політики, і більшість згаданих вище принципів знайшли відображення в Основному Законі та Законі України «Про національні меншини України». У Декларації прав національностей України народи, національності та національні групи без чіткого розмежування є об'єктами етнонаціональної політики [35].

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р. [8], метою якого було визначення правового статусу національних меншин та встановлення прав і свобод. За Законом, до національних меншин належать групи громадян України, які мають іншу національність, проявляють національне самоусвідомлення та спільності між собою. Право на обирання або призначення до органів державної влади на рівних засадах та на будь-які посади мають тільки представники національних меншин які є громадянами України, але при необхідності – у місцевих радах діють комісії з питань міжнаціональних відносин.

ЗУ «Про національні меншини в Україні» гарантує: можливість використання мов національних меншин поряд з державною мовою в офіційній сфері в місцях, де більшість населення складає певна національна меншина та права на національно-культурну автономію всім національним меншинам такі як [7]:

- навчання та використання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства,
- розвиток національних традицій та використання національної символіки,
- дотримання національних свят,
- сповідання релігії,
- індивідуальні потреби у літературі, мистецтві та ЗМІ,
- створення власних навчальних закладів.

Визначення «національна меншина» та «етнічна група» мають різні трактування. Етнічна група розглядається як спільнота, представники якої є носіями того чи іншого етносу, але знаходяться не на території розміщення його головного масиву, вони усвідомлюють спільне походження, між ними існує взаємодія та солідарність, об'єднують спільні інтереси та історична пам'ять. Національна меншина – це менша за кількістю української нації етнічна спільнота, що об'єднує громадян України іншого етнічного походження. Основною відмінністю від етнічної групи є існування власного державного утворення за межами України. Національна меншина проживає на території держави тривалий час, добровільно розвиваючи свою етнокультурну ідентичність, відрізняються від населення індивідуальною історичною пам'яттю та характерними етнічними, культурними, релігійними і мовними ознаками [7].

Українська етнонаціональна політика має на меті створення умов для консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвивати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність національних меншин та корінних народів, інтегрувати всі етнічні

спільноти в українську політичну націю на засадах визнання прав і свобод людини, створювати підґрунтя для ефективного оновлення законодавства у сфері міжетнічних відносин [3,с.32].

Завдання української етнонаціональної політики полягає у розвитку рівних відносин у правах представників української етнічної нації, корінних народів, національних меншин та інших етнічних спільнот, що проживають в Україні; розвиток міжетнічної толерантності і злагоди в українському суспільстві; забезпечення рівних можливостей в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах суспільства для всіх її громадян незалежно від раси, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, території проживання, політичних та релігійних поглядів, мови та інших ознак [1,с.280].

Закріплені такі основні принципи етнонаціональної політики:

- непорушність територіальної цілісності і державного суверенітету України;
- верховенство права;
- увага до чинників, які впливають на стан міжетнічних відносин;
- формування національного законодавства;
- запобігання міжетнічним конфліктам, таких як: прояви ксенофобії та розпалювання расової, національної, етнічної, релігійної ворожнечі;
- інтеграція(інтегрування в українське суспільство реалізованих прав етнічних груп через збереження їх самобутності культури та мови);
- самоідентифікація (особа має право самостійно вирішувати, з якою саме етнічною ідентичністю, вона себе ототожнює, а також держава гарантує право вільно виявляти та зберігати її, також вона має право на невизначеність її етнічної ідентичності. Дане рішення особи не має впливати на дотримання громадських прав та зашкоджувати їх реалізації);
- інклюзивність (створення державою умов, при яких підготовка та обговорення законодавчих ініціатив щодо захисту прав національних меншин та розвитку держави в цілому, проходила з залученням етнічних спільнот);

- рівність перед законом (права та свободи осіб є рівними незалежно від статі,раси, майнового стану,етнічного та соціального походження, місця проживання, релігійних переконань,політичних, мови та інших ознак. Конституцією та законами України та міжнародними угодами у сфері прав людини, учасником яких є Україна передбачено надання та захист даних прав та свобод);

- симетрія та взаємність(вживання державою окремих заходів підтримки у різних сферах, які зберігають мовно-культурну самобутність національних меншин, реалізація може проходити через укладання двосторонніх угод із державами походження етнічних груп. Дані заходи обов'язково мають бути симетричними та враховувати інтереси української етнічної спільноти);

- пропорційність зусиль (держава забезпечує джерела, механізми та методи виконання державної етнонаціональної політики, що залежить від специфіки та етнічного складу населення областей). [1,с.289]

1.2. Актуальні проблеми правового регулювання прав та свобод національних меншин в Україні

В Україні проблема правового регулювання у сфері політики національних меншин є дуже суттєвою. У радянські часи теми даної сфери не використовувались у наукових роботах, тому на дослідження проблем етнополітичної сфери у вчених був досить короткий термін. Тільки після отримання Україною статусу незалежності, почав розвиватись період інтенсивних наукових досліджень з питань національних меншин, їх правове забезпечення державою та ступінь розвитку взаємовідносин [31].

Питання правового статусу національних меншин розглядає Колісник В. [2,с. 112–120.; 3, с. 99–106.], проблему запобігання дискримінації за національною ознакою вивчає Ларченко М. [4,с. 35–42.], порівнянням національного законодавства з визнаними нормативними актами за кордоном

займається Антонович М. [4, с. 68–74.], проблеми прав національних меншин та етнічні конфлікти розглядає Сенюшкіна Т. [6, с. 120–129].

Етнічні конфлікти сьогодення утворені суперечністю ідей багатоетнічних країн, де кожна з суверенних держав може бути державою-нацією, громадяни якої об'єднані однією мовою та культурою. Також такі конфлікти виникають у момент, коли потреби та інтереси національних меншин не задовольняються органами державної влади.

Дотримання прав представників національних меншин може бути виконано лише у тому випадку, коли буде одночасно забезпечено основні національні та етнічні права. Незалежно від мови, походження раси, національності та інших чинників принцип рівності прав є визначальним принципом правового статусу особи. [6, с. 120–129].

Деякі права національних меншин знайшли своє визнання і відображення у Статуті ООН, Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р. Декларації про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 р., Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1973 р., Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами згідно зі Статутом ООН 1970 р., Африканській хартії прав людини і народів 1981 р., Декларації про право народів на мир 1984 р., Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних меншин і в інших міжнародно-правових документах.[28].

Необхідно виділити увагу Ради Європи щодо проблем забезпечення прав національних меншин. У Віденській декларації від 9 жовтня 1993 р. [29] члени Ради Європи визнали, що основним у досягнанні демократичної стабільності і безпеки території держави є захист національних меншин. Тоді ж було розроблено Декларацію та план дій по боротьбі з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і нетерпимістю. 1 лютого 1995 р. держави-члени Ради Європи підписали Рамкову конвенцію про захист національних меншин [7, с. 51–59].

Україна повинна орієнтуватись на міжнародні стандарти у захисті прав меншин, приєднуючись до базових загальноєвропейських документів, задля інтеграції до європейського співтовариства. В Україні існують деякі особливості у сфері регулювання права національних меншин, такі як:

- законодавством України не передбачено критеріїв для визначення національних меншин, за винятком виявлення почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою;

- українська нація, яка становить 78% від всього населення України за переписом 2001 року, у декількох регіонах за критерієм мови є меншістю, тому там необхідний додатковий захист.

Україна як національна держава так і багатонаціональна та полікультурна, був закріплений в Конституції України 1996 р.[32]. У Преамбулі надається визначення українського народу таке, що це громадяни України всіх національностей, які проживають на території держави, тобто в основі такого визначення української політичної нації в яку входять елементи української та етнічної нації.

В Україні створено певну нормативну базу, яка спрямована на забезпечення прав національних меншин, але є невідкладна проблема, що передбачає перегляд, корекції та доповнення даної сфери законодавства з метою усунення ряду нормативних розходжень, які віддзеркалюються у положеннях окремих законів та на рівні всієї системи.

Не дивлячись на те, що в окремих нормах і положеннях політико-правових і юридичних актів України своє відображення знайшли чи не всі права національних меншин, передбачені міжнародними правовими документами, можна стверджувати, що для деяких із цих положень досі не знайдено механізмів практичної реалізації, а інші не виконуються або виконуються частково органами державної влади [4, с. 35–42].

Першим юридичним документом України, в якому було зафіксовано термін "національна меншина", став Закон "Про національні меншини в Україні" від 25 червня 1992 року[8], де в статті 3 закріплюється таке

положення: “ До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою ” [7].

Дане визначення не показує чітко показників того, що представники того чи іншого етносу в Україні можуть відноситись до національних меншин. Не має ніякий критеріїв, що б відносились до умов призначення цього статусу, та вимог до існування різних пам'яток культури.

Це є причиною досить гнучкого тлумачення визначення "національна меншина" у галузі правового застосування й дозволяє надавати відповідний статус групі осіб, або будь-якій особі, що змогли отримати громадянство України. А також, це суттєво ускладнює застосування положень законів, які мають відношення до сфери етнонаціональної політики, і спотворює саме процедури забезпечення й захисту прав національних меншин [32].

У ході досліджень правового статусу національних меншин в Україні стало зрозумілим, що думка про те, що групи національних меншин не мають певних громадянських прав або можливості користування ними, а також вони є предметом сильного тиску до асиміляції, є невірною. Головною політичною метою даних груп – це приєднання до нації держави, до якої належать з боку історично-культурної ідентичності, та що відповідає їх економічним інтересам. У майбутніх дослідженнях у сфері присвоєння етнічним групам прав національних меншин необхідно звернути увагу на міжнародні стандарти та практику забезпечення необхідних, сприятливих умов всередині міжнаціональних відносин[32].

Громадяни України згідно з Законом мають право на вільне обирання та реконструювання своєї національності. Забороняється будь-яке примушення громадян до відмови від своєї національності. Громадянин України має право на національне прізвище, ім'я та по батькові, а також відновлювати їх у встановленому порядку. До питань щодо правового регулювання національно-етнічних відносин підходять такі статті: 10, 11, 12, 53 Конституції України 1996 року. Щодо статті 10 Конституції України[32]:

- державна мова в Україні є українська;
- держава повинна забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України;
- Конституцією гарантується вільний розвиток та використання інших мов національних меншин, що проживають на території України;
- держава підтримує вивченню мов міжнародного спілкування.

Стаття 11 Конституції України встановлює, що держава підтримує консолідацію та розвиток української нації, а також історичної свідомості, традицій і культури, розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. У статті 12 зазначається, що Україна сприяє задоволенню національно-культурних і потреб мови українців, які проживають за межами держави. Зокрема, у статті 53 частина 5 Конституції України закріплюється, що у державних і комунальних навчальних закладах разом із державною мовою відповідно у навчальному процесі можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин [32].

Однією з проблем правового регулювання статусу національних меншин в Україні є визначення правового режиму мови цього суб'єкта конституційно-правових відносин. Декларація прав національностей України [22], яку було прийнято 1 листопада 1991 р. є одним з перших правових актів у сфері гарантування прав та свобод всіх національностей.

15 травня 2003 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин»[36], відповідно до якого положення зазначеної Хартії застосовуються до мов таких національних меншин України, як білоруська, німецька, болгарська, гагаузька, молдавська, грецька, єврейська, кримсько-татарська, польська, російська, румунська, угорська і словацька. Даний список має недоліки, а саме захист застосовується не до грецької, а до новогрецької мови, також не єврейської, а іврити та ідішу; також до цього списку не включені такі мови, як караїмська,

кримчацька та ромська, носії яких традиційно проживають на території України [37].

В українському законодавстві у сфері національних мов не має закону щодо визначення умов для використання регіональних мов, на відміну від законодавства Республіки Білорусь. Також є проблема невірною трактування недосконалих законів. А також в даному законодавстві сформовані більш конституційні, толерантні та законодавчі основи для розвитку всіх сфер життя національних меншин. Україна також приймає участь в основних міжнародних документах, як:

- Загальна декларація прав людини
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права
- Конвенція про права дитини
- Конвенція ЮНЕСКО проти дискримінації в галузі освіти
- Декларація ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин
- Європейська Рамкова конвенція про захист національних меншин [41].

В документах з даного переліку визначаються та гарантуються права національних та етнічних меншин. Та все ж таки є певні недоліки та проблеми, такі як: недостатнє матеріально-фінансове забезпечення вітчизняної освіти не завжди дозволяє гарантувати створення класів школярів з навчанням їх рідною мовою, також є проблема у підготовці педагогічних кадрів (викладачів), які б здійснювали навчання відповідною національною мовою. Наприклад, у караїмів, що налічують 400 осіб та мешкають у Криму, немає ані відповідно підготовлених спеціалістів, єдиного місця розташування на півострові, що дуже ускладнює навчальний процес. Крім того, самі національні меншини мають брати активну участь у реалізації і забезпеченні їх прав на мову навчання у галузі освіти [7, с. 51].

У 2018 році експертною радою Міністерства культури України з питань етнополітики було підготовлено проект Концепції етнонаціональної політики України. Зокрема, в проекті документу державна етнонаціональна політика України (державна етнополітика України) визначається як експертна рада Міністерства культури України з питань етнополітики та Ради етнонаціональних організацій провадили спільне засідання метою якого було обговорення проекту Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України»[7, с. 55]. Проект Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» включає складова внутрішньої і зовнішньої політики держави, сукупність теоретичних підходів, принципів, механізмів, послідовних рішень і дій органів державної влади і органів місцевого самоврядування, спрямованих на задоволення потреб усіх етнічних спільнот та окремих громадян України, пов'язаних зі специфікою їхнього етнокультурного розвитку, та на утвердження у суспільстві атмосфери міжетнічної толерантності й зміцнення загально-національної єдності [7, с. 57-59].

Висновки до розділу 1.

Україна посідає одне з провідних місць на території Європи з боку гарантування та відображення основних категорій прав національних меншин у чинному законодавстві, реалізації міжнародних стандартів захисту прав національних меншин. Зокрема, якщо не зважати на відповідність міжнародно-правовим нормам у сфері прав національних меншин, окремі норми українського законодавства все ж таки залишаються у певній мірі публічними, так як не передбачають створення механізмів забезпечення окремих прав національних меншин, які діятимуть.

РОЗДІЛ 2

РОЗГЛЯД МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ І ОBOB'ЯЗКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИНТА ПРАВО НА САМОВИЗНАЧЕННЯ

2.1. Міжнародні стандарти прав і обов'язків меншин

У межах національних кордонів кожної держави проживають групи осіб, які характеризуються етнічними, мовними чи релігійними особливостями, що відрізняє їх від більшості населення. Збереження самобутності кожної групи і підтримку гармонійних відносин між самими меншинами і між меншістю і більшістю населення мають вкрай важливе значення для розвитку етнічного та культурного різноманіття, тому держави прагнуть поєднати вищі цінності рівності, недискримінації та політичної незалежності з повагою і охороною прав різних груп своїх громадян [14].

Інститут захисту прав національних меншин сформувався досить давно, в зв'язку з чим в роботах різних авторів А. Х. Абашидзе, І.П.Блищенко, Т. Л. Евменова, С. А. Захаркевич, В. І. Медяник, А. Г. Осипов, Е. Ремакль, М. Д. Сміслов проводилось досить глибоке дослідження правового регулювання статусу меншин, включаючи їх права та обов'язки [14;34].

Метою дослідження є аналіз міжнародних правових актів, які регламентують права та обов'язки національних менш, а також гарантують їх захист.

Отож, акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р проголосив заборону дискримінації в якості одного з принципів, якими держави повинні керуватися у взаємних відносинах, і встановив, що, якщо на території держав-учасниць НБСЄ є національні меншини, зазначені держави «будуть поважати право осіб, які належать до таких меншин, на рівність перед законом, будуть надавати їм повну можливість фактичного користування правами людини і

основними свободами і будуть таким чином захищати їх законні інтереси в цій галузі» [9]. Дані положення знайшли розвиток в інших актах НБСЄ/ОБСЄ.

Варто зауважити, що в актах ОБСЄ відсутня загальноприйняте визначення національних меншин. Передбачається, що держави вільні у встановленні того, які саме групи розглядати як такі, а також у виборі конкретних заходів і гарантій «Відповідно до їх конституційних систем», спрямованих на підтримку рівності і недискримінації, захист етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності меншин. У той же час п. 32 Документа Копенгагенської наради підкреслює, що приналежність особи до національної меншини є виключно предметом його особистого вибору і забороняє будь-який було негативний вплив на особу в результаті такого вибору [10].

Документ 1990 встановлює, що представники національних меншин повинні користуватися всіма загальновизнаними правами людини (ця умова розглядається як «істотний фактор миру, справедливості, стабільності і демократії»). Крім того, за ними слід визнавати такі права, як право:

- вільно користуватися рідною мовою (п. 32.1);
- створювати і підтримувати власні освітні, культурні та релігійні установи, організації або асоціації (п. 32.2);
- сповідувати свою релігію (п. 32.3);
- безперешкодно встановлювати і підтримувати контакти один з одним як в межах своєї країни, так і через державні кордони (п. 32.4);
- поширювати інформацію, мати доступ до неї і обмінюватися нею рідною мовою (п. 32.5);
- створювати і підтримувати асоціації в межах своєї країни і брати участь в діяльності міжнародних неурядових організацій (п. 32.6);
- ефективно брати участь в державних справах, включаючи справи, які стосуються до захисту і заохочення самобутності таких меншин (п. 35) [10, с. 59].

Можна помітити, що Документ 1990 року говорить не про «права меншин», а про права «представників національних меншин». Незважаючи на те що перераховані права можуть здійснюватися не тільки на індивідуальній основі, але і членами відповідної групи спільно один з одним, колективна правосуб'єктність національних меншин саме як групи не визнається [11, с.68].

Права, проголошені в Документі 1990 року, в подальшому знайшли розвиток в рекомендаціях, розроблених верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин (посада була заснована в 1992 р). Мандат Комісара має чисто дипломатичну природу. Він або вона повинні працювати над запобіганням конфліктів і заздалегідь попереджати про їх загрозу [11,с.70].

Зрештою Комісар випустив наступні тематичні рекомендації зокрема в Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту 1996 року Ословські рекомендації щодо прав національних меншин в області мови 1998 року, Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті 1999 року[11, с. 70], Варшавські керівні принципи щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі 2001 року, Керівні принципи щодо вживання мов меншин у телерадіомовленні 2003 року, Рекомендації щодо роботи поліції в багатоетнічних суспільствах 2006 року, Больцанські рекомендації щодо національних меншин в міждержавних відносинах 2008 та Люблінські рекомендації щодо інтеграції різноманітних товариств 2012 р [11, с. 72].

Останній з перерахованих документів виходить з того, що забезпечення захисту меншин і їх участі в суспільному житті (так звані інклюзивні процеси управління) мають на меті належне та демократичне управління, яке, в свою чергу, необхідне всьому населенню держави, а не тільки представникам національних меншин [12]

Варто зауважити, що рекомендації Комісара не є юридично обов'язковими для держав, і вони не встановлюють систему моніторингу. Проте вони є обов'язковими для держав-учасниць ОБСЄ в політичному сенсі і є

сильним нормативним засобом для країн, що бажають стати членами Європейського союзу [12, 77-78].

Верховний комісар з питань національних меншин працює на умові конфіденційності, яке означає, що він або вона діє інструментами тихої дипломатії і не має права видавши документи правового характеру, або висловлювати оцінки, або публікувати будь-які матеріали про ситуацію в конкретній країні. Він або вона має право направляти ноти з виразом заклопотаність урядам держав-членів і випускати рекомендації, вироблені експертами з питань меншин, по ситуації в країні або певної загальній темі [13].

2.2. Міжнародні правозахисні органи, що розглядають питання прав меншин

Практика регулювання в міжнародних документах питань, пов'язаних з правами меншин, стала складатися досить давно. Так, певна система захисту прав меншин існувала за часів Ліги Націй, а найбільший розвиток міжнародно-правовий інститут національних меншин отримав після закінчення Другої світової війни. Рубіж XX-XXI ст. ознаменувався підвищенням інтересу до проблематики національних меншин як в науці, так і в практиці міжнародних відносин. І якщо про нормативні акти, які визначають статус та права меншин можна знайти багато інформації, то про міжнародні органи, які покликані слідкувати за рівнем дотримання того ж законодавство, вже не так багато відомостей [14].

Серед досліджень, присвячених проблемам, пов'язаних із нашою темою, слід виділити роботи таких юристів-міжнародників, як Ф.Р.Ананідзе, С. А. Дехканам, Б. І. Кофман, Н. В. Остроухов, Д. В. Хутаба. Проте дані дослідження не є новітніми, а в зв'язку із стрімким геополітичним розвиток у світі, деякі положення взагалі і перестали бути актуальними. Все це, ще раз доводить про необхідність визначення та характеристики міжнародних органів, що розглядають питання прав меншин, як основної мети нашого дослідження [34].

З метою забезпечення реалізації прав, передбачених міжнародними конвенціями з прав людини, були засновані комітети для спостереження за прогресом держав-учасників у справі виконання прийнятих ними зобов'язань. Комітетами, діяльність яких є особливо актуальною стосовно прав меншин, є:

- Комітет з прав людини, який здійснює нагляд за виконанням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права;

- Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, який спостерігає за здійсненням Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права;

- Комітет з ліквідації дискримінації, який здійснює нагляд за здійсненням Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації;

- Комітет з прав дитини, який здійснює нагляд за виконанням Конвенції про права дитини;

- Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, який здійснює нагляд за виконанням Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

- Комітет із захисту прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей, який здійснює нагляд за реалізацією Міжнародної конвенції про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей;

- Комітет з прав інвалідів [12, с. 43].

Ратифікуючи ці конвенції, держави взяли на себе зобов'язання надавати відповідним комітетам періодичні доповіді, які висвітлюють прийняті ними законодавчі, судові, політичні та інші заходи, спрямовані на здійснення закріплених в цих договорах прав, що належать, зокрема, безпосередньо меншинам [13].

На основі інформації, яка представляється комітетам, вони можуть вести діалог з представниками доповіді державами-учасниками. За підсумками розгляду доповіді держави-учасниці комітет приймає «заключні зауваження», в яких може зазначатися, що мали місце порушення прав меншин, міститися рекомендація державі утримуватися від будь-яких подальших зазіхань на такі права або заклик прийняти заходи щодо виправлення такого становища.

Співробітники Організації Об'єднаних Націй, відповідальні за країни, де меншини стикаються з певними проблемами, можуть зв'язатися з секретаріатом, який проводить підготовку сесій того чи іншого комітету, розглядаючи ситуацію в цій країні [13].

Крім того, Комітет з ліквідації расової дискримінації розробив механізм раннього попередження для залучення уваги держав-учасників до ситуацій, коли расова дискримінація досягає тривожного рівня. Комітет фактично використовує як заходи раннього попередження, так і процедури негайних дій, що мають на меті попередити порушення Конвенції і реагувати на них більш ефективно. Критерії для заходів раннього попередження можуть застосовуватися при наявності таких ознак[14, с. 76-77]:

- 1) наявність значних і стійких форм расової дискримінації, що знаходять відображення в соціальних і економічних показниках;
- 2) наявність тенденцій до ескалації расової ненависті і насильства або расової пропаганди і закликів до расової нетерпимості з боку осіб, груп або організацій, особливо з боку виборних або інших посадових осіб;
- 3) прийняття нового законодавства, що носить дискримінаційний характер;
- 4) політика сегрегації або фактичного виключення членів будь-якої групи з політичного, економічного, соціального та культурного життя;
- 5) переслідування в кримінальному порядку всіх форм расової дискримінації або відсутність ефективних механізмів, включаючи відсутність засобів правового захисту;
- 6) політика і практика безкарності щодо насильства з боку державних або приватних осіб, яка націлена на членів будь-якої групи, ідентифікованої за ознаками раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження [15,ст.33].

На додаток до вище зазначених органів з прав людини в 2004 році був заснований мандат Спеціального радника з попередження геноциду, в функції якого, зокрема, входить грати роль механізму раннього попередження для

Генерального секретаря і Ради Безпеки за рахунок доведення до їх відома інформації про ситуації, які можуть привести до геноциду. З цією метою Спеціальний радник збирає інформацію про масові і серйозні порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права, що мають етнічну і расову природу, які можуть привести до геноциду; виносить рекомендації Раді Безпеки (через Генерального секретаря) щодо заходів, необхідних для попередження або припинення геноциду; і підтримує зв'язки з системою Організації Об'єднаних Націй щодо заходів по попередженню геноциду (якщо включати заходи по зміцненню потенціалу Організації Об'єднаних Націй в області аналізу та управління інформацією, що стосується геноциду або пов'язаних з ним злочинів). Правовими рамками для діяльності Спеціального радника служить Конвенція про попередження геноциду і покарання за нього [15, с. 38].

Україна – держава, яка володіє високим рівнем різноманітності. Її офіційна політика і законодавство визнають і частково регулюють питання національних меншин країни. Проте, в країні існують проблеми з застосуванням внутрішніх і міжнародних стандартів щодо захисту прав меншин. Рівень серйозності цих проблем значно варіюється між різними групами населення: деякі з них знаходяться в особливо уразливому положенні (наприклад цигани), в той час як інші групи що незачеплені дискримінацією, про те їх основною проблемою є збереження їх культурної та мовної самобутності, а не захист від порушення основних прав людини (угорці на Закарпатті)[15, с. 40].

2.3. Національні меншини і право на самовизначення

Питання про право національних меншин на самовизначення є актуальним і не безспірним в міжнародному публічному праві. Рішення даної проблеми ставить перед міжнародними організаціями питання, відповіді на які мають неоднозначний характер. Чи є відмінність між правом народу на самовизначення і правом меншини на самовизначення? Чи може народ, який

опинився в статусі національної меншини, користуватися правом на самовизначення? І таких питань доволі багато і від відповіді на них фактично залежить геополітична карта світу[16 с.32].

В дослідженні були використані наукові доробки таких авторів як А.Х.Абашидзе [14;34], Ю. Г. Барсегова, К. А. Бекяшева, І. П. Блищенко, Д. Б. Левіна, Р. А. Каламкарян, В.А. Карташкіна, , Г. І. Курдюкова, І. І. Лукашука.

Право народів на самовизначення є імперативним принципом міжнародного публічного права і не ставиться під сумнів. Однак, закріпивши право на самовизначення, ООН чітко не визначила суб'єктів самовизначення і умови реалізації даного права, що часом веде до його різних тлумачень, а також до суб'єктивних і довільних політичних рішень

Спірним питанням в теорії міжнародного права є право національних меншин на самовизначення. За загальним правилом, національні меншини не мають право на самовизначення, так як на міжнародному і внутрішньодержавному рівні існує спеціальний механізм захисту їх прав. Однак через неясність і відсутність чітких визначень таких базових понять, як «народ», «нація», «національна меншина», деякі вчені відстоюють точку зору, згідно з якою національні меншини мають право на самовизначення поряд з іншими групами індивідів, що утворюють разом «народ».

На міжнародному рівні відсутня загальновизнане визначення національної меншини. Необхідно відзначити, що в рамках ООН робилися спроби визначити поняття меншості. Спробу дати універсальне визначення груп, які за міжнародним правом можуть відноситися до національних меншин, зробив спеціальний доповідач Підкомісії ООН щодо попередження дискримінації та захисту меншин, Ф. Капоторте. Він визначав меншість як «групу, меншу за чисельністю по порівняно з іншою частиною населення держави, що займає не домінуюче положення, члени якої є громадянами держави, мають етнічні, релігійні або мовні особливості, що відрізняються від особливостей іншої частини населення і виявляють хоча б тільки імпліцитно

почуття солідарності, яке має на меті зберегти їх культуру, традиції, релігію або мову»

Крім того, в ст. 1 Декларації ООН про права меншин, прийнятої в 1992 р. консенсусом, йдеться про меншини як про самобутню, національну і етнічну, культурну, релігійну та мовну групи. У Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин 1992 року, визнаються права меншин на існування і самобутність, проте право на самовизначення, що належить народам, Декларація не поширює на меншини. У ст. 1 Декларації встановлюється обов'язок держав охороняти існування і самобутність національних або етнічних, культурних, релігійних та мовних меншин та заохочувати створення умов для розвитку їхньої самобутності.

На регіональному рівні права національних меншин захищені в ряді документів, прийнятих в рамках Співдружності Незалежних Держав, Ради Європи, Європейського Союзу тощо. Наприклад, Конвенція про забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин від 21 жовтня 1994. Конвенція визначає національні меншини як групи осіб, «які постійно проживають на території однієї Договірної Сторони і мають її громадянство, які за своїм етнічним походженням, мовою, культурою, релігією або традицій відрізняються від основного населення відповідної Договірної Сторони» [16 с.32-33].

Вперше на міжнародному рівні з питання права національної меншини на сепаратизм (у виняткових випадках) висловився Комітет доповідачів, призначених Лігою Націй для дачі висновку щодо спору щодо Аландських островів: «Відділення меншини від держави, частиною якого воно являється, і його включення до іншої держави може розглядатися тільки як абсолютно виняткове рішення, останній засіб, коли державі не вистачає волі або сил для прийняття і застосування справедливих і ефективних гарантій»

Ряд науковців справедливо зазначають, що відмінність між національними меншинами і народом, що володіє правом на самовизначення не слід плутати народ з етнічними, релігійними або мовними меншинами,

існування і права яких визнані в статті 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [16 с.33-34].

Висновок до розділу 2.

Слід підкреслити велике значення міжнародних правових актів, зокрема розглянутих рекомендацій, які забезпечують збереження ідентичності національних меншин і одночасно інтеграції в суспільство в цілому. Поряд із зазначенням на важливість виконання міжнародних вимог і заходів по забезпечення прав меншин, приділяється особлива увага питанням децентралізації та участі національних меншин у державних і приватних справах. Наділення меншим правами та відповідними обов'язками має особливе значення для успішного зміцнення взаєморозуміння і поваги між різними громадами в межах однієї держави [18].

Визначення складу міжнародних органів є важливим аспектом у розгляді такого об'ємного питання як захист прав меншин, адже не маючи практичної реалізації, не слідкуючи за додержанням міжнародних приписів останні втрачають сенс і стають декларативними. Всі охарактеризовані Комісії в тій чи іншій мірі слідкують за виконанням взятих на себе зобов'язань країнами-учасницями, і що не менш важливо можуть реально через міжнародно-правові процеси впливати на них [19].

Міжнародне публічне право не регламентує можливість застосування терміну «самовизначення» по відношенню до національних меншин, навіть якщо, по суті, вони отримують самовизначення в тій чи іншій формі автономії. Міжнародне право веде мову тільки про захист прав меншин. Однак, на нашу думку, у виняткових випадках національним меншин варто надано право на зовнішнє самовизначення в рамках доктрини ремедіальної сецесії [19, с. 3].

РОЗДІЛ 3

ЗАХИСТ ПРАВ ТА СВОБОД ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

3.1. Організаційно-правові гарантії прав та свобод національних меншин в Україні.

Гарантіями прав і свобод національних меншин організаційно-правової сфери в Україні є органи державної влади, інші інститути держави та суспільства. До конституційних інститутів серед організаційно-правових гарантій можна віднести і політичні партії з соціально-економічними та соціально-культурними організаціями [30].

Нововведенням в організації і діяльності парламенту являється запровадження посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Важливим у гарантуванні прав і свобод національних меншин було створення при Президентові України дорадчі органи в особі Ради представників громадських організацій національних меншин України та Ради з питань політики у сфері мови. В структурі Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади є створені державні установи, метою діяльності яких є гарантування прав і свобод національних меншин. Ці установи поділяють на групи [30]:

1. Органи державної влади, що мають гарантувати захист прав та свобод усіх громадян України.

2. Спеціалізовані державні установи, які забезпечують гарантії захисту прав і свобод національних меншин (Державний комітет України у справах національностей і міграції, Комісія у справах осіб, депортованих за національною ознакою та Міжвідомча координаційна рада з питань етнополітики) [20, с. 59].

3.2. Інституційний механізм захисту прав національних меншин в Україні.

Учасником міжнаціональних відносин можуть в виключних випадках виступати й відповідні державні органи та посадові особи. В Україні тривалий час питаннями етнонаціональної політики займався Державний комітет України у справах національностей та міграції як центральний орган виконавчої влади, метою якого було підвищення ефективності здійснення державної політики у сфері міжнаціональних відносин та забезпечення прав національних меншин в Україні. Завданням Державного комітету щодо депортованих за національною ознакою осіб, які повертаються в Україну та громадян які проживають за межами України було [21, с. 2]:

- 1) участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин;
- 2) забезпечення прав національних меншин України;
- 3) забезпечення зв'язків з українцями;
- 4) контроль та регулювання підготовки і здійснення центральними та місцевими органами виконавчої влади заходів у сфері забезпечення прав національних меншин України;
- 5) організація прийому, облаштування та адаптації;
- 6) сприяння задоволенню національно-культурних, освітніх потреб та розвитку етнічної самобутності українців, які проживають за межами держави, а також зміцненню їх зв'язків з Україною [21,с.2].

З 2011 року вирішенням проблем міжнаціональних відносин займається Міністерство культури України, а конкретно Департамент у справах релігій та національностей. Відповідно до Положення про Міністерство культури України, затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 495, у сфері етнонаціональної політики Міністерство культури [21, с 3]:

1) здійснює нормативно-правове регулювання у сферах державної політики мов, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин;

2) визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сферах державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин національної пам'яті;

3) розробляє і проводить заходи щодо створення умов для відродження та розвитку культури української нації, культурної самобутності корінного народу і національних меншин.

Департамент у справах релігій та національностей складається з таких структурних частин, як:

– відділ експертно-аналітичної роботи та зв'язків з релігійними організаціями;

– відділ реєстрації статутів та статистичного обліку релігійних організацій;

– відділ сприяння міжнародній, соціальній та гуманітарній діяльності релігійних організацій;

– відділ національних меншин України та української діаспори;

– сектор політики мов.

Діяльність Департаменту згідно з Положенням працює за наступними напрямками у сфері етнонаціональної політики [21, с. 4]:

1) сприяти збереженню і розвитку самобутності національних меншин України, задоволенню їх культурних, мовних та інформаційних потреб, забезпечує розробку і здійснення заходів щодо створення умов для розвитку культур національних меншин України;

2) дотримуватись та виконувати завдання щодо реалізації прав представників національних меншин України;

3) розробляти заходів щодо збереження і розвитку різних культур та мов національних меншин України;

4) підтримувати діяльність громадських організацій, які створені національними меншинами України, щодо організації і проведення культурно-мистецьких та мовно-просвітницьких заходів, розвитку етнокультурних зв'язків громадських організацій національних меншин України з відповідними громадськими організаціями за межами України;

5) забезпечувати проведення заходів з формування толерантності в українському суспільстві та запобігання процесу розпалюванню міжетнічної ворожнечі, а також виявам дискримінації, нетерпимого відношення до осіб за ознаками релігії, раси, етнічного походження, ознаками мов, згідно компетенції;

6) сприяти поглибленню міжнародного співробітництва з державами, які мають в Україні етнічноспоріднені спільноти, згідно компетенції;

7) забезпечувати здійснення нормативно-правового регулювання у сферах міжнаціональних відносин, релігії, захисту прав національних меншин України, згідно компетенції;

8) розробка пропозицій стосовно вдосконалення діяльності органів державної влади у галузі державної етнонаціональної політики [21, с. 4].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в процесі здійснення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод встановлює одночасно і рівень вдоволення національно-культурних, освітніх, мовних потреб національних меншин, усіх громадян України. Крім того, омбудсмен у рамках провадження парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і в межах своєї юрисдикції запобігає будь-яким формам дискримінації та проводить низку заходів щодо протидії дискримінації (стаття 10 Закону України “ Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні ”) [33, с. 45-50].

Рада з питань національної єдності, що створена при Президентові України, розглядає законопроекти, які стосуються державної інформаційної політики та політики мов. На місцеві державні адміністрації покладається виконання державних і регіональних програм національно-культурного

розвитку корінних народів і національних меншин у місцях їх компактного проживання [33, с. 50-59].

Висновки до розділу 3.

Значущим для процедури надання конституційно-правового статусу національним меншинам в Україні є процесуальні принципи мови судочинства та рівноправності усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Всі різновиди юридичної відповідальності як складової частини конституційно-правового статусу національних меншин в Україні є рівнозначними юридичній відповідальності, яка є характерною для конституційно-правового статусу громадян України.

Україна встановила потребу у посиленні інституційного механізму у сфері захисту національних меншин, що відповідає за ведення сприятливих міжетнічних відносин та захист прав національних меншин. Курс знайшов своє відображення у Національній стратегії з прав людини на 2016-2020 роки, так і відповідному Плані Дій із реалізації Стратегії проблем у сфері прав національних меншин[43].

ВИСНОВКИ

Основні напрями реалізації державної етнонаціональної політики визначені у зовнішніх відносинах, політично-правовій, культурно-гуманітарній та інформаційній сферах. Аналізуючи сучасне законодавство у даних сферах можна запропонувати наступні напрямки щодо удосконалення форм діяльності:

1. Політико-правова сфера: напрацювання та удосконалення законодавчої бази у напрямку регулювання етнонаціональних відносин на базі імплементації норм міжнародного права; створення нових науково обґрунтованих підходів до розв'язання проблем інтеграції та консолідації українського суспільства в етнонаціональних відносинах.

2. Інформаційна сфера: розвиток діяльності ЗМІ, що сприяють поширенню інформації українською та мовами етнічних спільнот держави; підняття питань на тему становлення Української держави з боку політики етнонаціональних відносин (у тому числі це реалізація прав національних меншин і корінного народу України, розповсюдження знань про головні етапи в історії, а також культуру, звичаї і традиції представників усіх етнічних спільнот).

3. Зовнішньо-політичні відносини: збереження та розвиток культури і мови національних меншин, задоволення культурних потреб громадян України, що перебувають за кордоном та заохочення їх громадських об'єднань до заходів та ініціатив з метою формування схвального міжнародного іміджу України; допомога громадянам України, що працюють деякий час за кордоном на основі міждержавних угод; створення та удосконалення дієвого інструменту регулювання питань, які пов'язані з біженцями та вимушеними переселенцями з різних регіонів світу, транзитними мігрантами, реемігрантами, тимчасовою інтеграцією іммігрантів на території України, до завдань міграційної політики має входити налагодження відносин з країнами, які приймають трудових мігрантів із України, для належного забезпечення їх правового та соціального захисту.

4. Культурно-гуманітарна сфера: залучення представників етнічних груп у процеси розробки та виконання державних програм, планів і заходів, що мають напрям на розвиток культурної самобутності; також метою є реалізація державної політики мови основою якого є норми національного та міжнародного права, забезпечення глибокого розвитку української державної мови в усіх сферах суспільного життя на всій території країни, яка гарантує вільний розвиток, використання та захист мов корінних народів та національних меншин України.

Україна посідає одне з провідних місць на території Європи з боку гарантування та тлумачення головних прав національних меншин у законодавстві України, впровадженні та реалізації міжнародних стандартів захисту прав національних меншин. Зокрема, якщо не зважати на відповідність міжнародно-правовим нормам у сфері прав національних меншин, окремі норми українського законодавства все ж таки залишаються у певній мірі офіційно публічними, тому що завчасно не припускають створення дієвих механізмів забезпечення прав національних меншин. На сьогодні актуальними проблемами в Україні залишаються:

1. Недосконалість фінансової підтримки програм розвитку національних меншин.
2. Негарантоване збереження етнічної ідентичності та історичного середовища їхнього існування.

Задля забезпечення належної реалізації прав національних меншин і корінних народів України та налаштування міжетнічних відносин держави, необхідно:

1. Налагоджувати міжнародне співробітництво України.
2. Прийняти нову концепцію національної політики етносу.
3. Ввести відповідні зміни до чинного законодавства України
4. Вдосконалити інституційну систему захисту прав національних меншин.

5. Встановити ефективну взаємодію між центральними і місцевими органами влади та національно-культурними товариствами.

6. Забезпечити належне фінансування цільових програм етнокультурного розвитку.

Слід підкреслити велике значення міжнародних правових актів, зокрема розглянутих рекомендацій, які забезпечують збереження ідентичності національних меншин і одночасно інтеграції в суспільство в цілому. Поряд із зазначенням на важливість виконання міжнародних вимог і заходів по забезпечення прав меншин, приділяється особлива увага питанням децентралізації та участі національних меншин у державних і приватних справах. Наділення меншим правами та відповідними обов'язками має особливе значення для успішного зміцнення взаєморозуміння і поваги між різними громадами в межах однієї держави.

Визначення складу міжнародних органів є важливим аспектом у розгляді такого об'ємного питання як захист прав меншин, адже не маючи практичної реалізації, не слідкуючи за додержанням міжнародних приписів останні втрачають сенс і стають декларативними. Всі охарактеризовані Комісії в тій чи іншій мірі слідкують за виконанням взятих на себе зобов'язань країнами-учасницями, і що не менш важливо можуть реально через міжнародно-правові процеси впливати на них.

Важливим для процесу надання конституційно-правового статусу національним меншинам в Україні є рівноправність всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитрієв, А. І. Міжнародне публічне право навч. посібник / А. І. Дмитрієв, В. І. Муравйов ; відп. ред. Шемшученко Ю. С., Губерський Л. В. - К. : Юрінком Інтер, 2000. - 638 с. - ISBN 966-7784-35-5
2. Колісник В. Про визначення поняття правового статусу національних меншин та його головних елементів // Вісник Академії правових наук України, 2002. – № 2 (29). – С. 99–106.
3. Ларченко М. Національні меншини. Правові запобіжники дискримінації // Віче, 2004. – № 4. – С. 35–42.
4. Фединяк, Г. С. Міжнародне приватне право [Текст] : курс вибр. лекцій /: Юрінком Інтер, 1997. - 428 с. - ISBN 966-7302-11-3
5. Сенюшкіна Т. Права національних меншин та етнічні конфлікти // Вісник Української Академії державного управління, 2003. – № 1. – С. 120–129.
6. Бугаєв С. Право національних меншин на представництво: актуальні проблеми законодавчого забезпечення в Україні // Вибори та демократія: Науково-просвітницький правничий журнал, 2005. – № 1 (3). – С. 51–59.
7. Закон України «Про національні меншини» // Відомості Верховної Ради України. 1992. – № 36.
8. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. Хельсинки, 1975 г. URL: <http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true>. (дата звернення: 02.10.2020)
9. Мочалов А. Правовое положение национальных меньшинств: обзор некоторых подходов в международном праве. *Electronic supplement to the russian juridical journal. Международное право.* 4/2017. С. 53-68.
10. Тиунчик, И. В. Проблемы самоопределения народов: общепризнанные международные политико-правовые нормы и российская модель: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02. Москва, 2012. 230 с.
11. Вопросы меньшинств в Республике Беларусь, Европе и мире. Европейский центр по вопросам меньшинств ; сост., авт. предисл. А. Осипов, А. Василевич. Минск: Медисонт, 2012. 200 с.
12. Международные договоры по правам человека. Подборка замечаний общего порядка и общих рекомендаций, принятых договорными органами по правам человека. Том I. URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/icm-mc/docs/8th/HRI.GEN.1.Rev9_ru.pdf. (дата звернення: 30.09.2020)

13. Абашидзе, А. Х., Солнцев А. М. Мирное разрешение международных споров: современные проблем. М.: РУДН, 2012. 307 с.
14. Карташкин, В. А. Организация Объединенных Наций и международная защита прав человека в XXI веке: монография. М.: Норма: ИНФРА-М, 2015. 176 с.
15. The Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities / Study Prepared by Francesco Capotorti, Special Rapporteur of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities of the Commission on Human Rights. United Nations. New York, 1991. 114 p.
16. Сучасні погляди на реформування законодавства. Матеріали II науково-практичної конференції (м.Вінниця, 23-24 жовтня).-Херсон: Видавництво «Молодий вчений»,2020. - 32-35с.
17. Конвенция об обеспечении прав лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам. *Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ «Содружество»*. 1994. № 3. С. 7.
18. The Aaland Islands Question: Report Submitted to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapporteurs, League of Nations Doc. B7/21/68/106 (1921) URL: <https://www.quimbee.com/cases/the-aaland-islands-question-report-submitted-to-the-council-of-the-league-of-nations-bythecommission-of-rapporteurs> (дата звернення: 01.10.2020)
19. Биков О.М. Конституційний статус національних меншин в Україні. 1917–1991 рр. // Право та культура: теорія і практика: Міжнародна науково-практична конференції, м. Київ 15–16 травня 1997 р. / За ред.: Ю.С. Шемшученка, В.М. Кампо, М.М. Поплавського. – К.: Леся, 2008., с. 59
20. Биков О.М. Внутрішньодержавні нормативно-правові гарантії забезпечення прав та свобод національних меншин в Україні // Право України. – 2007. – №, с. 51.
21. Декларація прав національностей України: Верховна Рада України Декларація від 01.11.1991 № 1771-ХІІ.
22. Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам, прийнята резолюцією 1514 (XV) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1960 р.
23. Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації поточна редакція – Прийняття від 07.09.2001 р.
24. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Редакція від 04.02.1994. р., підстава – 3936 – ХІІ.
25. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права поточна редакція - Ратифікація від 19.10.1973 р., підстава - 2148-08.

26. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. Документ 995_569, поточна редакція – Прийняття від 24.10.1970 р.
27. Декларації про право народів на мир. Документ 995_817, поточна редакція – Прийняття від 12.11.1984 р.
28. Віденська декларація та Програма дій. Документ 995_504, поточна редакція – Підписання від 25.06.1993 р.
29. Алмаші М.М. Захист прав національних меншин в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / М.М. Алмаші; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 19 с.
30. Антонюк О.В. Основи етнополітики: Навч. посібник / О.В. Антонюк. – К.: МАУП, 2005. – 432 с.
31. Конституційне право України: Підручник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.
32. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: монографія / О.М. Биков. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 354 с.
33. Абашидзе А.Х. Защита прав меньшинств по международному и внутригосударственному праву. – М.: Права человека, 1996.– 476 с.
34. Чубаров Р. А. Стан законодавчого забезпечення у сфері мовлення мовами національних меншин / Р. А. Чубаров // Матеріали Всеукраїн. конф. «Міжнаціональні взаємини в Україні: питання інформаційного простору» [Київ, 14 лют. 2006 р.] / Упоряд. С. Бугаєв. – К. : Укр. незалеж. центр політ. досліджень, 2006.
35. Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”, документ 802-VI, поточна редакція – прийнята від 15.05.2003 р.
36. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – ст. 3103
37. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 19.10.1973р. // Документ 995_042 (підстава 2148-08)
38. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року // Документ 995_021 (підстава 995_160)
39. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14 грудня 1960 року // Документ 995_174
40. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року, Страсбург // Документ 995_055 (підстава 703/97-ВР)

41. Парижська хартія для Нової Європи від 21 листопада 1990 року // Документ 995_058
42. Указ Президента України «Про сприяння розвитку громадського суспільства в Україні» від 26.02.2016 року // Документ 68/2016